

Proslovil Jiří Brabec

(E*forum, 14. 12. 2016)

O románu [Loutky i dělníci boží](#), jehož kritickou edici vydal Institut pro studium literatury v řadě Soubor díla F. X. Šaldy, promluvil u příležitosti uvedení knihy 23. 11. 2016 v knihkupectví Ostrov Jiří Brabec.

Čtenářů, kteří cítili potřebu vydat svědectví o svém setkání nebo lépe řečeno střetnutí s Šaldovým románem *Loutky i dělníci boží*, bylo překvapivě velké množství. Ať již byl román přivítán nebo odmítán, nikdo nepochyboval, že autor v něm exponoval postavy, které stojí tváří v tvář živě cítěným problémům existenciálním i národním. Jako by všichni kritici hledali v *Loutkách* sami sebe. Nešetří proto chválou nebo příkrým odmítnutím. Jedni jsou dramatickými osudy inspirováni, druzí zklamáni. Ani dnes tento typ zainteresovaných interpretů nezmizel.

Podtitul Šaldovy knihy zní - „milostný román“. Na prvních patnácti, dvaceti stránkách představí šest hrdinů. Tři ženy a tři muži. Vnějšek žen je charakterizován s detailní podrobností, jejich vnitřní život těmto tvárným postupům jako by stále unikal. Muži jsou představeni v jednotě obou sfér. Jsou proto zřejmější, ženy složitější. Všichni jsou však neúplní, ať již je to jen neurčitý pocit nenaplněnosti, nebo drastické poznání ztráty integrity. Před všemi se otevírá prázdno, ztráta smyslu existence. Je to obraz intelektuála dvacátého století, nad nímž dnešní intelektuál nevěřičně kroutí hlavou. Mechanismus světa se zdokonalil natolik, že spíše než odpor proti prázdnotě cítí člověk marnost hledání možnosti vzpoury. Také ona touha po umění nadosobním, které překonává časovost a subjektivnost, ztratila onen patos záchrany. Ale touha vyjít z věku neodpovědnosti zůstává.

Již jména žen signalizují, že je nastolován koturnový svět, který odstraňuje všechnu tuctovost. Kornelie - Michaela - Šimonka. Frank Lamberk, hudební skladatel, stále oscilující mezi silou moderní technické civilizace a touhy z ní uniknout. Vít Ješuta, historik, typický pozitivista, který se pohybuje v tíživém ohraničeném prostoru, Alexander Pirkan, básník, který našel obranu v intelektuálně vypracovaném cynismu. K nim přicházejí další postavy, které opět mají spíše ilustrativní charakter - reprezentant minulých časů, reprezentant dekadence, končící sebevraždou atd. Kdo by však hledal pestrou fabulaci, bude zklamán. I introverty autor donutí, aby řekli vše, co prožívají, čím se užírají a po čem touží. Jejich promluvy jsou obsírné, někdy několikastránkové. S hovorovou řečí nemají nic společného, jde o snahu být intelektuálně přesný, nejuvolněnější je řeč eseje.

Civilizace destruuje individuum, které podléhá viditelné i zastřené manipulaci. Ale

subjekt je jako loutka manipulován také zevnitř, svou vášní, bezstarostností, pýchou, služebnictvím. Co je tu pohybů, gest, promluv, které člověk přejal, aby ztratil sebe. Když Kornelie na začátku románu říká - „Život je hrozný“, vypadá ta jako patetický projev někoho, komu vlastně nic nechybí. Zatím však promluva poukazuje na dramata, která jsou dnes ztajena nebo přesněji, která dnes dostala daleko šalebnější podobu. Člověk přistupuje na pestrou nabídku, jakou podobu má přijmout. Ztrácí svou vlastní podobu, ale neví o tom, není znepokojen. A znepokojení - to je obsah Šaldova textu.

Namítl mi jeden kolega, že je lepší přečíst na toto téma esej, než se prodírat tlustým románem. Ale postavy vždy promlouvají k přítomným partnerům, vědí o posluchačích a ti tak či onak reagují. Ve stejné době napsal Miloš Marten esej o obdobných otázkách, které se objevují i u Šaldy. V kapitole, kde je středem Šimonka, je řeč o sedmnáctém a osmnáctém století, staví se tu do protikladu země svaté Terezie, Ignáce z Loyoly a země Komenského, Pavla Skály ze Zhoře. Aktivita, analýza, akce a Čechy, které pláčou. U Šaldy je to téma rozhovoru, u Martena jde o tezi, prosazovanou v dialogu.

Nedlouho před tím, kdy jsem poprvé četl Šaldův román, dostaly se mi do ruky Dostojevského Zápisky z podzemí. Ten fantastický mumraj, kdy každá věta popírá tu předcházející. Šalda jako by se zalekl této kruté hry. Ostatně román začal psát v období, kdy překvapil svými esey Víra kulturní a Hodnoty kulturní a mocnosti životní. Ale je příliš patrné, že již od počátku myslí více na nalezení východiska (bohužel falešného) než na prohloubení problematiky krize moderního člověka, která je dodnes aktuální, jen vnější podoba je jiná.

www.ipsl.cz